

Косянчук Сергій,

методист

Київська гімназія східних мов № 1,

кандидат педагогічних наук (доктор філософії)

м. Київ

**ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ:
КОМПЕТЕНТНІСНІСТЬ, СВИТОГЛЯДНА ТРАНСФОРМАЦІЙНІСТЬ,
ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ**

Автор, аналізуючи сучасний стан і перспективи формування громадянської культури у системі освіти України, звертається до напрацювань педагогічного колективу Київської гімназії східних мов № 1 – Асоційованої школи ЮНЕСКО. У цьому закладі освіти формування громадянської культури учнів відбувається на компетентнісній основі за цивілізаційно-світоглядної трансформаційності і європейського вибору України. Педагогічна система гімназії функціонує на засадах освітньої дипломатії, що розглядається як специфічна педагогічна система відносин, адаптованих і використовуваних учасниками освітнього процесу за низкою складників, помаркованих визнанням цінності людини в культурних та етичних вимірах. У практичній педагогічній площині триває пошук ефективних форм, методів, технологій навчання і виховання учнів, формування їхньої громадянської культури, світоглядних і моральних орієнтирів.

Ключові слова: *заклади загальної середньої освіти; здобувачі освіти; освітній процес; компетентнісне навчання і виховання; формування громадянської культури здобувачів освіти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку суспільства формування у системі загальної середньої освіти України громадянської культури постає як актуальна аксіологічна проблема,

детермінована трансформаціями світогляду, європейськими цінностями і потребою набуття здобувачами освіти ключових компетентностей.

Освіта в Україні стає важливим ресурсом розвитку громадянського суспільства і країни в цілому. «Споконвіку миролюбна Україна, яка стала для людства щитом у пекельній боротьбі Добра й Світла проти світового зла, консолідує громадянське суспільство й світ, набуває воєнного й міжнародного правого досвіду, здобуває світове визнання як міжконтинентальний лідер» [4, с. 703], розгортаючи свій внутрішній (консолідаційний) та зовнішній (інтеграційний) потенціал.

За нинішньої агресії сусідньої країни проти України модернізація освітньої системи триває з намаганнями максимально зберегти і розвинути всі цінні досягнення вітчизняної педагогічної науки і шкільної практики.

На часі переосмислення викликів сьогодення і перспектив інтеграції в європейський і світовий освітній простір з погляду не тільки знанневого, але й виховного потенціалу освіти, наділеного пропозитивною світоглядністю, оптимістичною європейськістю і свідомісною духовно-консолідаційною трансформаційністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування і розвиток громадянської культури учнів у закладах загальної середньої освіти українська наука й педагогічна практика сьогодні не мислять поза важливими життєвими й знанневими компетентностями, світоглядною трансформаційністю у бік європейського вибору України.

Наразі «компетентність особистості розглядається як передумова свободи її життєвого вибору, повноти життєздійснення та гарантія успіху. Європейські, а отже, й українські, цінності, – трансформаційні атрактори людиноцінної світоглядності» [3, с. 617].

У практичній педагогічній площині «пошук ефективних форм, методів, технологій виховної роботи щодо формування громадянської культури, світоглядних, моральних орієнтирів, формування соціокультурної,

національної ідентичності, потенціалу громадянської дії у дітей та молоді є одним з пріоритетних завдань сучасної освіти» [9, с. 156].

Освітній менеджмент Київської гімназії східних мов № 1 серед основних завдань закладу освіти вбачає «перехід від розуміння повної середньої освіти як сфери споживання, трансляції здобуття освіти – до сфери творення та розвитку особистості, генерації стратегії суб'єкт-суб'єктної взаємодії» [14, с. 8]. А це, зокрема:

- інтеграція закладу освіти у світовий, європейський культурно-освітній простори;

- модернізація змісту освіти через надання можливості її здобувачам вибору предметів варіативної частини навчального плану, змісту і форм освіти;

- особистісного гуманістичного розвитку здобувачів освіти, засвоєння й компетентного використання випускниками здобутої повної середньої освіти для виконання завдань життєдіяльності в умовах ринку, розвиток прагнень до самовдосконалення і здобуття освіти впродовж життя, готовності до свідомого життєвого вибору й самореалізації, особистої соціальної та громадянської відповідальності, активності, трудової діяльності, дбайливого ставлення до родини, власної країни, довкілля;

- сприяння трансформації українського суспільства за ставлення до освіти як одного зі стратегічних ресурсів економічного й соціального розвитку країни.

Водночас суб'єктність у навчанні, у формуванні і розвитку громадянської культури здобувачів освіти використовується педагогічними працівниками як атрактор, як дидактичний феномен, що наближує зміст дистанційних уроків (і форм, і методів, і засобів) до високого рівня рефлексійності за сьогоденних викликів освітній системі країни [8, с. 263].

Компетентнісність освітнього середовища у закладі освіти розгортається за низки умов і чинників (*упорядковано за публікаціями виключно*

педагогічних працівників Київської гімназії східних мов № 1, що є важливим у контексті здійснюваного аналізу), серед яких:

- виховання в учнів гуманістичної моральності, що є підвалиною і гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві, без яких не може бути повним розвиток громадянської культури високоморальної особистості здобувачів освіти [16, с. 829];

- застосування методів (і функцій) активного навчання і соціального проєктування, базованих на демократичному стилі педагогічної взаємодії й спрямованих на самостійний пошук учнями істини, формування у них критичного мислення, розвиток громадянської ініціативи й творчості, що зреалізуються вчителями у найпродуктивнішій педагогічній технології – проєктній, основою якої є інтеграція та безпосереднє застосування здобутих знань учнями під час їхньої практичної діяльності задля задоволення власних іншомовних комунікативних ситуацій і намірів [1, с. 9];

- імплементація у зміст навчальних предметів (східні мови та англійська мова як друга іноземна) наскрізних змістових ліній, що сприяє формуванню в учнів громадянської відповідальності, дає уявлення про сучасні східні суспільства і локальні цивілізації східної гілки загалом [2, с. 65];

- інноваційні підходи у процесі реалізації інваріантного і варіативного складників змісту освіти за якісної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, що тяжіє до формування гуманістичних моральних якостей, світоглядних орієнтацій, усвідомлених переконань здобувачів освіти, до розвитку комунікативної та громадянської культури і до виховання активного, компетентного й відповідального громадянина [7, с. 76];

- національно-патріотичне виховання, що є визначальним у формуванні духовних цінностей здобувачів освіти заради употужнення прийдешньої еліти країни як джерела цивілізованих державотворчих процесів з почуттям відповідальності за себе, за країну [5, с. 110–111];

- педагогічна система інноваційного навчання східних мов учнів гімназії, вибудована заради розвитку інтересу їх як майбутніх успішних

громадянин-патріотів України до лінгвокультур країн Сходу, формування ціннісно-сміслових, професійних орієнтацій, культурно-мовних цінностей особистості здобувачів освіти, набуття ними культурологічних, соціальних і громадянських компетентностей [11, с. 60];

- реалізація громадянознавчого змісту навчальних предметів, курсів за вибором і спеціальних курсів, спрямованого на розвиток громадянської і політичної культури учнів, де громадянська й політична компетентності, знання про державу, політичні організації та інститути, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії формують культуру поведінки особистості, водночас ґрунтовану на нормах моралі, законах, на традиціях, загальнолюдських цінностях та європейських цінностях, на усвідомленні особистістю потреби захисту й збереження світової морально-духовної культури [17, с. 243];

- учнівське та педагогічне лідерство, що вже стало справжньою школою демократії, засобом формування громадянської та соціальної компетентностей, забезпечуючи в такий спосіб виховання етнонаціональних, особистісних гуманістичних якостей юних громадян-патріотів України на основі особистісно орієнтованої освіти, педагогіки толерантності, діалогу культур [9, с. 156];

- формування пропозитивного мислення у здобувачів освіти як нового типу мислення на мовній основі, як нової філософії людських стосунків, де людяність має бути найвищого морального ґатунку, а нові моделі поведінки і сприймання дійсності виробляються у процесі розгортання відповідних адекватних ставлень, що виробляються на основі змісту, структури й методики ведення уроків [4, с. 705].

Як бачимо, перелічені умови і чинники розвитку освітнього середовища гімназії помарковані тенденціями, потребами і вимогами сьогодення актуалізувати пропозитивність як таку, що відображається в меті і змісті навчання учнів східних мов «через формування відповідних людських якостей, моделі поведінки, ціннісних орієнтацій, оптимістичного

світосприймання, життєрадісної емоційності, життєстійкості, відкритості до людей і світу» [Там само].

Пропозитивність відображається передусім у змісті освіти, в основних складниках ключових і предметних компетентностей – у знанні, вміннях, досвіді їх застосування, у поведінковому компоненті, в емоціях, рефлексії і т.ін.

Сучасність, інноваційність і європейськість закладу освіти, щонайперше, розкривається у змісті освіти, що реалізується у напрямі наближення до світових та європейських стандартів за впровадження нових засобів інтегрування освітніх програм з імплементаваними моделями формування в учнів ключових компетентностей [6, с. 32].

Кожен педагогічний працівник свідомий того, що системоформувальним ядром виховання завжди були і є цінності, а провідними – гуманістичні цінності [13, с. 140–141] – надто сьогодні, у час, насичений політичними, економічними, соціокультурними суперечностями, у час, коли ворог плюндрує українську землю і чинить геноцид українського народу.

Світогляд трансформується і все більше тяжіє до демократії як потужного інструменту взаємодії у глобалізованому світі, що потребує миру і співпраці, взаємодопомоги й інтеграції, збереження власної ідентичності і поваги до вибору інших народів і країн, які не несуть агресії, а йдуть шляхом миру і добра.

Такою є Україна – з її споконвічними цінностями, традиціями і звичаями. Сучасна школа України є моделлю нашого суспільства, і саме в такій школі «щоб говорити про права людини, рівність і свободу, ми маємо почути конкретну дитину, учня, який сам має говорити про ці проблеми, а не залишатися “одиницею процесу”» [12, с. 143].

Тож українська школа характеризується інтенсивним пошуком нового в теорії освіти та інноваційного досвіду у практиці закладів загальної середньої освіти, в управлінні педагогічною інноватикою як такою. І це потрібно передусім учителям, адже супутній продукт інновацій – «зростання

педагогічної майстерності вчителя, рівня його культури, мислення, світогляду. Саме інноваційні процеси є механізмом інтенсивного розвитку і школи, і педагогіки» [10, с. 185].

Цьогоріч менеджмент закладу освіти значно посилив аналітичну діяльність, спрямовану на моніторинг науково-методичного супроводу дистанційного навчання за воєнного стану в державі і якості освітніх результатів.

Особлива увага приділяється досвіду освітніх і соціальних практик, верифікованим моделям організації освітнього процесу (наприклад, інноваційній моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів), колегіальності у сфері наукової і науково-дослідницької діяльності закладу освіти.

Водночас оновлюються управлінські функції, педагогічні технології, форми і методи навчання, підвищується кваліфікація педагогічних працівників, зростає якість їхньої науково-публікаційної діяльності, задіюються суспільні та соціальні ресурси, упроваджуються управлінські та педагогічні інновації, на високому дидактико-методичному рівні розробляються авторські програми навчання східних мов, програми курсів за вибором і спеціальних курсів [15, с. 824]. «Оптимізм і позитивне бачення майбутнього дає змогу людині правильно ставити цілі й досягати їх, раціонально розв'язувати проблеми, реалізувати життєві перспективи, впевнено й комфортно почуватися психологічно, фізично й соціально, бути стресостійкою» [7, с. 702], тож пропозитивне світосприймання, пропозитивне педагогічне мислення стає важливим складником проектування розвитку гімназійного середовища, сприятливого для зміцнення впевненості учнів у їх освітньому і життєвому виборі.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Формування громадянської культури здобувачів освіти відбувається на компетентнісній основі за цивілізаційно-світоглядної трансформаційності і європейського вибору України.

Педагогічна система гімназії функціонує на засадах освітньої дипломатії, що є, своєю чергою, специфічною педагогічною системою відносин, яка адаптується й використовується учасниками освітнього процесу за низкою складників, помаркованих визнанням цінності людини в культурних та етичних вимірах.

Педагогічний колектив Київської гімназії східних мов № 1 виконує важливі завдання з розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей, з формування і розвитку громадянської культури здобувачів освіти, що є надважливим за агресії сусідньої країни проти України.

У практичній педагогічній площині триває пошук ефективних форм, методів, технологій навчання і виховання учнів задля формування громадянської культури, світоглядних, моральних орієнтирів.

Сфера творення і розвитку особистості здобувачів освіти, генерація стратегії розвитку суб'єкт-суб'єктної взаємодії перебувають у колі:

- виховання в учнів гуманістичної моральності;
- застосування методів (і функцій) активного навчання та соціального проектування;
- імплементації в навчальні предмети (східні мови та англійська мова як друга іноземна) наскрізних громадянознавчих змістових ліній;
- інноваційних підходів до реалізації інваріантного і варіативного складників змісту освіти;
- національно-патріотичного виховання;
- інноваційного навчання східних мов учнів гімназії;
- реалізації ціннісного змісту навчальних предметів, курсів за вибором і спеціальних курсів;
- учнівського і педагогічного лідерства;
- формування пропозитивного мислення;
- посилення аналітичної діяльності, спрямованої на моніторинг науково-методичного супроводу дистанційного навчання за воєнного стану в державі і якості освітніх результати.

Література

1. Ахмад О. Арабська мова як чинник розвитку громадянської компетентності учнів. *Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики* : зб. наук. ст. / [за заг. ред. С. М. Луценко]. Суми, 2021. С. 1–12. URL: <https://drive.google.com/file/d/1XVhWsLG3O06q72ciHIQJLxW75cEyVAOB/view>.
2. Ахмад О. Розвиток громадянської та соціальної компетентностей засобами змісту підручника арабської мови. *Компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти: симбіоз педагогічної науки і шкільної практики*. Київ: Педагогічна думка, 2021. С. 61–66.
3. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Актуальність парадигмоємних зрушень в освітній теорії і практиці. *Modern research in world science. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 612–618. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730301>.
4. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Пропозитивність як провідна ціннісна детермінанта шкільної освіти. *Modern research in world science. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 702–708. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-research-in-world-science-15-17-maya-2022-goda-lvov-ukraina-arhiv/>.
5. Бусол Р. Розвиток моральних якостей особистості на уроках фізики. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 105–111.
6. Карпенко З. М. Вивчення нової лексики за матеріалами Конвенції ООН проти корупції на уроках японської мови, запроваджуючи наскрізні змістовні лінії (методична розробка інтегрованого уроку японської мови з громадянською освітою для учнів 10–11 класів). *Науково-методичний вісник*

Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради.
Ніжин: ПП Лисенко, 2020. Вип. 2 (18). С. 31–35.

7. Кизенко В., Савченко М. Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи. *Український педагогічний журнал.* 2019. № 3. С. 72–84. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718376>.

8. Косянчук С. В. Об'єктивні кореляції реалізації педагогічних технологій профільного навчання за соціальним спрямуванням і суб'єктивність у навчанні. *Theoretical foundations of modern science and practice: abstracts of XI International Scientific and Practical Conference.* Melbourne, Australia 2020. Pp. 261–264. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719934>.

9. Луцак О. Морально-громадянське орієнтування виховної роботи в закладі освіти. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики* : зб. матер. конф. / [за заг. ред. Г. Л. Єфремової, С. М. Луценко, Л. П. Івашини]. Суми: РВВ СОІППО, 2020. С. 151–157.

10. Масловська Л. Освітні інновації у навчанні української мови. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи.* Київ: Фенікс, 2019. С. 185–188. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715663>.

11. Мілюк К. Навчання китайської мови учнів у педагогічній системі Київської гімназії східних мов № 1. *Компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти: симбіоз педагогічної науки і шкільної практики.* Київ: Педагогічна думка, 2021. С. 54–60.

12. Новицька Н. Застосування педагогічних технологій інтерактивного навчання для набуття учнями правових компетентностей. *Дидактика: теорія і практика.* Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 141–148.

13. Панченко С. Формування в учнів гуманістичних цінностей засобами української мови та літератури. *Дидактика: теорія і практика.* Київ:

Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 140–149. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712922>.

14. Проскура О. Вітальне слово. *Компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти: симбіоз педагогічної науки і шкільної практики*. Київ: Педагогічна думка, 2021. С. 7–8.

15. Проскура О. І. Сучасний заклад загальної середньої освіти: до проблеми суб'єкт-суб'єктної дефрагментації. *Modern research in world science*. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 820–826. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-research-in-world-science-15-17-maya-2022-goda-lvov-ukraina-arhiv/>.

16. Савченко М. П., Виклюк С. Г., Масловська Л. Г., Новицька Н. І., Подгорний Г. В. Дистанційне навчання за воєнного стану в Україні: гімназійна практика і перспективи. *Modern research in world science*. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 820–826. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-research-in-world-science-15-17-maya-2022-goda-lvov-ukraina-arhiv/>.

17. Спіріна Л. Розвиток наукового мислення і формування морально-громадянських цінностей учнів на уроках хімії. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи*. Київ: Фенікс, 2019. С. 242–245. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715683>.